

INTERNETSKI/VIRTUELNI ANTISEMITIZAM: “MORTAL KOMBAT” I/ILI “BORILIŠTE U MREŽI”

Internet's/Virtual Antisemitism: “Mortal Kombat” and/or “The Battlefield on The Net”

ABSTRACT *This work points out the existence of Internet's/virtual antisemitism as specific form of antisemitism which pictures its various aspects present in social reality in Serbia in the late 1990s and nowadays. The brief description of the comprehension of the concept of antisemitism and its presence in the cyberspace are presented in the first part of this article; the analysis of Internet's/virtual antisemitism is presented in the second part of the text.*

KEY WORDS *Internet, virtual communication, Internet's/virtual antisemitism, the Serbian marginal extreme right.*

APSTRAKT *Rad ukazuje na postojanje internetskog/virtuelnog antisemitizma kao specifične forme antisemitizma koja odslikava njegove različite vidove prisutne u društvenoj stvarnosti u Srbiji krajem 90-ih godina i danas. Prvi deo rada daje kratak pregled shvatanja pojma antisemitizma, kao i njegove prisutnosti u virtuelnom prostoru, a drugi deo analizu antisemitskih sadržaja prisutnih u virtuelnom prostoru.*

KLJUČNE REČI *Internet, virtuelna komunikacija, internetski/virtuelni antisemitizam, srpska marginalna ekstremna desnica.*

“Godinama se na Internetu žestoko sukobljavaju dve ideološki nepomirljive opcije - građanska i nacionalna. Osmišljenim i organizovanim delovanjem, pobornici anacionalne građanske opcije već duže vreme uspešno promovišu svoje ideje, dok su nacionalisti delovali uglavnom pojedinačno i stihijski. Formiranjem Informacionog centra Komentar, prve organizovane Internet zajednice srpskih desničara i nacionalista, otpočela je nova etapa ovog sukoba u kojoj nacionalisti počinju da deluju artikulirano...”

(Komentar - glas desnice na Internetu, <http://www.komentar.co.yu/onama.html>, 15.12.2003. godine)

Uvod¹

Rad je nazvan po kompjuterskoj igri “Mortal Kombat” (“Borba na život i smrt”- prim. S. R.) (svojevremeno i filmovanoj), u kojoj se učesnici virtuelnog rata manihejskog tipa bore na “strani Dobra” protiv “strane Zla” “na život i smrt”. S obzirom da rad obrađuje prisutnost antisemitizma u sajber-prostoru, navedeni naziv metaforično pokušava da ukaže na karakter virtuelne komunikacije na globalnoj računarskoj mreži, Internetu, u kojoj se, između ostalog, budućnost čovečanstva interpretira u socijaldarvinističkim kategorijama borbe “na život i smrt”. Deo naslova “Borilište u mreži” jeste naziv teksta kojim saradnici Informativnog centra Komentar predstavljaju sopstvenu virtuelnu delatnost “Glas desnice - borilište u mreži”, <http://www.komentar.co.yu/onama.html>, web-stranica posećena 15. 12. 2003). O ovom “Internet-glasilu” biće reči u tekstu koji sledi. Iskustvena građa za ovaj rad prikupljena je posredstvom Interneta od decembra 2002. do decembra 2003. godine.

Određenje (internetskog/virtuelnog) antisemitizma

Pod terminom “antisemitizam” u opštoj upotrebi se podrazumevaju svi oblici netrpeljivosti prema Jevrejima, jednom od semitskih naroda, odnosno “svi oblici neprijateljstva prema Jevrejima kroz istoriju” (upor.: Radenović, 2004: 1). Kao što upućuje A. Molnar, kao ideja antisemitizam je nastao iz srednjovekovnog antijudaizma i osamnaestovekovnog “rasnog učenja”, a naročito snažan socijalni uticaj na dalje formiranje ideje antisemitizma krajem XVIII i početkom XIX veka potiče iz pokreta emancipacije Jevreja u Evropi i iz procesa demokratizacije evropskih nacija (Molnar, 1997: 176). Vredi napomenuti da se oblici reakcija prema Jevrejima tokom XVIII veka u evropskim društvima kreću od: 1) veoma rasprostranjenog tradicionalnog antijudaizma kao mržnje prema lažnoj religiji; 2) preko antijevrejstva kao prelaznog oblika u okviru kojeg je mržnja usmerena prema getoiziranoj jevrejskoj zajednici; 3) do modernog političkog antisemitizma kao mržnje prema “jevrejskoj, semitskoj rasi” (detaljnije u: Molnar, 1997: 171-173, upor.: Sekelj, 1995a: 60-61). Krajem XVIII i početkom XIX veka u evropskim državama, uporedo sa jačanjem pokreta građanske emancipacije Jevreja, postaće aktuelno shvatanje prema kome Jevreji predstavljaju posebnu rasu. U tom periodu, antisemitizam kao svojevrsan oblik rasizma ostaje reaktivan i služi onemogućavanju emancipacije Jevreja. Kada je Srbija u pitanju, ukratko bi trebalo

¹ Ovaj rad je nastao preradom dela mog diplomskog rada pod nazivom “Antisemitizam u Srbiji” koji je odbranjen 02.07.2004. god. pred članovima komisije: prof. dr Aleksandrom Molnarom, prof. dr Oliverom Milosavljević i dr Slobodanom Cvejićem (upor.: Radenović, 2004: 41-51).

naznačiti da nakon sticanja građanske ravnopravnosti Ustavom iz 1888. god. započinje proces integracije i asimilacije Jevreja, slično situaciji u drugim evropskim državama. Tada se u Srbiji javlja moderni politički antisemitizam kao reakcija na građansku emancipaciju Jevreja: Naprednjačka stranka razvija široku antisemitsku kampanju zbog Ustava iz 1888. god. ("Ne dajmo Srbiju Čivutima", 1886), antisemitskog karaktera jesu i kampanje Svetovida, a socijalna misao Jaše Tomića i Vase Pelagića sadrži antisemitske elemente (upor.: Radenović, 2004: 9).

Kasnije, u drugoj polovini XIX i početkom XX veka, u vreme jačanja nacionalizma kao konzervativne politike u evropskim državama, antisemitizam u svojoj zreloj fazi, posredstvom arijevsko-germanskog mita prerasta u sastavni deo evropskih nacionalizama, da bi kao takav, 30-ih godina XX veka "završio" u svojoj totalitarnoj verziji u rasističkom nacionalizmu nemačkog Trećeg Rajha (upor.: Molnar, 1997: 172, 176, Radenović, 2004: 1-2). Komparacije radi, kada je Srbija u pitanju, ne bi trebalo prevideti činjenicu da je kao uzor za formiranje antisemitizma kasnih 30-ih i početkom 40-ih godina u okviru ideologije srpskog fašizma služila matrica pomenutog nacističkog totalitarnog antisemitizma (upor.: Sekelj, 1995a: 68, 2002b: 76, Radenović, 2004: 17). Imajući na umu navedeno, bitno je istaći da su u ideologiji desničarskih političkih snaga u Srbiji tokom 90-ih godina prisutni elementi nastavljanja tradicije srpskog fašizma 30-ih i 40-ih godina (upor.: Radenović, 2004: 25-27).

Na kraju ovog kratkog pregleda fenomena antisemitizma, radi celovitijeg i jasnijeg prijema informacija, bitno je istaći da se nakon 1989. god. na tlu Srbije može registrovati šest različitih vidova antisemitizma, kao i fenomen funkcionalizacije Jevreja: 1) izdavačka delatnost / ponovno objavljivanje Protokola sionskih mudraca i druge antisemitske literature; 2) antisemitizam u štampi i elektronskim medijima; 3) antisemitizam u okviru Srpske pravoslavne crkve; 4) funkcionalizacija Jevreja / Društvo srpsko-jevrejskog prijateljstva; 5) antisemitske akcije i 6) virtuelni/internetski antisemitizam (upor.: Sekelj, 2002c: 102, Radenović, 2004: 22-40). S obzirom na to da je samo jedno istraživanje fenomena sajber-društva i virtuelnih zajednica sprovedeno u Srbiji, i da je deo populacije koji učestvuje u kompjuterskoj komunikaciji kod nas (i u svetu) još mali, pa je u tom smislu rano govoriti o uticaju kompjuterske komunikacije na celokupan društveni život (upor.: Antonijević, 1999: 199), u ovom radu neću razmatrati potencijalni uticaj internetskog/virtuelnog antisemitizma na oblike ispoljavanja antisemitizma u društvenoj stvarnosti, mada je to sociološki relevantna tema.

Kada je reč o virtuelnom svetu, kompjuterskom svetu ili sajber-prostoru (engl. *cyberspace*), činjenica je da Internet postaje nezamenljiv izvor informisanja: globalna računarska mreža pruža korisnicima čitanje dnevnih i nedeljnih listova, različitih časopisa, enciklopedija, rečnika. Osim kao izvor informisanja, Internet predstavlja i sredstvo komunikacije: dopisivanje putem "e-mail-a" tj. elektronske

pošte, razmenjivanje poruka u konferencijama, "chat-ovanje", komuniciranje u tzv. virtuelnim zajednicama ili sajber-zajednicama, tj. društvenim grupama stvorenim u sajber-prostoru, predstavljaju oblike specifične kompjuterske komunikacije.

Šta kažu brojke kada je u pitanju (ne)masovnost korišćenja Interneta? Podaci iz 1999. godine govore da je u Internet uključeno 2,09% ukupne svetske populacije, što znači da je deo populacije koji koristi globalnu računarsku mrežu i/ili učestvuje u kompjuterskoj komunikaciji još mali (više u: Antonijević, 1999: 189, 199). Prema podacima iz februara 2003. godine, ukupan broj korisnika² Interneta u svetu je 580 miliona, a kada je reč o Srbiji i Crnoj Gori, od oko 8 miliona stanovnika približno 700000 koristi Internet (Nielsen//NetRatings, podaci iz februara 2003.godine, prema: "Yu Trend - Internet Marketing in Serbia and Montenegro", <http://www.yutrend.com>, web-sajt posećen 27. 02. 2003. god.).

U naučnim radovima o virtuelnom svetu, stavovi naučnika se razlikuju povodom pitanja potencijalnog uticaja virtuelnih zajednica na realni društveni život: sa jedne strane, autori kao Jan Fenerback i Brad Thompson ističu da virtuelne zajednice "vode društvenom povezivanju samo utoliko što umesto atomizovanih pojedinaca stvaraju atomizovane zajednice, te je njihov efekat na širu društvenu koheziju negativan" (Fenerback i Thompson, prema Antonijević, 1999: 196), dok, sa druge strane, autori kao Howard Rheingold smatraju da efekti stvaranja virtuelnih zajednica mogu biti pozitivni jer "'nevidljivost' kompjuterske komunikacije omogućava prevazilaženje potencijalnih rasnih, polnih ili generacijskih razlika, čime se, uz evidentno prevladavanje geografske udaljenosti, stvaraju mogućnosti za šire povezivanje većeg broja ljudi" (upor.: Antonijević, 1999: 198).

Trebalo bi ukazati i na to da empirijska istraživanja o uticaju sajber-zajednica na realni društveni život daju oprečne rezultate: dok naučnici sa Carnegie Mellon Univerziteta zaključuju da su posledice upotrebe Interneta istovremeno opadanje učešća u društvenom životu i porast osećanja usamljenosti i depresije, James Katz i Philip Aspden tvrde da u svom istraživanju nisu našli dokaze negativnog uticaja Interneta na realni društveni život. Vredi napomenuti da su dosadašnja istraživanja o uticaju virtuelne komunikacije na realni društveni život vršena samo u SAD³ (više u: Antonijević, 1999: 199).

Prisutnost antisemitizma u sajber-prostoru, odnosno internetski ili virtuelni antisemitizam posmatraču kao vid fenomena antisemitizma i/ili kao odraz, tj.

² Ovde je reč o ukupnom broju ljudi koji su bar nekoliko puta u životu koristili Internet, a ne o broju stalno aktivnih korisnika.

³ U periodu od jula do avgusta 2002. prof. dr Snežana Pantelić-Vujanić i asistent Dalibor Petrović sa Katedre za društvene nauke Saobraćajnog fakulteta Univerziteta u Beogradu, sprovedli su prvo naučno istraživanje sajber-prostora u našoj zemlji sa ciljem otkrivanja navika i obrazaca ponašanja aktera sajber-društva (detaljnije: <http://sccentar.sf.bg.ac.yu/istrazivanja.htm>, web-stranica posećena 08.09.2004).

specifično odslikavanje vidova ispoljavanja antisemitizma u društvenoj realnosti. Naime, od 17 posećenih sajtova konzervativne desničarske političke orijentacije (u najširem smislu reči), mogu se izdvojiti, u ranije naznačenom periodu od decembra 2002. do decembra 2003. godine, (samo) 4 forme internetske komunikacije (dva sajta, jedan Internet časopis i kompjuterska komunikacija jedne virtuelne zajednice) koje promovišu, pored ostalog, i antisemitske sadržaje, a predstavljaju “virtuelni zapis” ideologije i prakse srpske ekstremne desnice, što govori u prilog tvrdnji L. Sekelja da antisemitizam u Srbiji 90-ih godina ima karakter politički i duhovno marginalnog fenomena (upor.: Sekelj, 2002c: 110).

Internetski/virtuelni antisemitizam je specifična forma antisemitizma koja odslikava vidove antisemitizma prisutne u društvenoj stvarnosti, te predstavlja ogledalo mezo- i mikro- sociološke ravni⁴ na kojoj opstaje antisemitizam kao sastavni element ideologije srpske marginalne ekstremne desnice (detaljnije u: Radenović, 2004: 63-64). Do sada neistražen, internetski/virtuelni antisemitizam sažima u sebi svojevrsnu kompilaciju svih do sada poznatih navodnih “svetskih jevrejskih zavera”, odnosno “judeo-masonskih zavera” “jevrejske rase” protiv “Bele rase”, tj. zreli antisemitizam kao tip rasizma, uz, u krajnjoj instanci, zagovaranje “čišćenja” “Bele rase” od “judeo-hrišćanstva”, “judeo-boljševizma”, liberalizma i demokratije kao navodnih “jevrejskih izuma” odnosno, implicitno zagovaranje (virtuelne) genocidne politike, najpre kroz ideološku osnovu kreativizma, a zatim, kroz, pretpostavljam, nekakvu (za sada virtuelnu) borbu manihejskog tipa “na život i smrt”, gde se mogu prepoznati izvesni elementi (virtuelnog) totalitarnog antisemitizma.

U internetskom antisemitizmu može se uočiti i prisustvo tradicionalnog antijudaizma i začeci modernog političkog antisemitizma kao reakcije na građansku emancipaciju Jevreja. Konkretno, reč je o jako zastupljenoj Pelagićevoj antisemitskoj brošuri *Vjerozakonsko učenje Talmuda ili ogledalo čivutskog poštenja* koja svojim sadržajem odgovara pominjanoj antijevrejskoj kampanji (kraj XIX veka, Srbija), te pridavanje potonjem aktualističkih konotacija.

⁴ Na makrosociološkoj ravni, fenomen antisemitizma u Srbiji 90-ih godina pojavljuje se kao kontinuirani pratilac i/ili produkt etnonacionalizma kao dominantne političke matrice (detaljnije u: Radenović, 2004: 62-63).

Antisemitizam u “virtuelnom zapisu” ideologije i prakse srpske ekstremne marginalne desnice

Na sajtu organizacije *Obraz*⁵ (www.srbaskiobraz.org), u osnovnim smernicama i načelima delovanja, koja, jednom rečju, promovišu antidemokratizam, može se naći parola sledeće sadržine: “Mi smo za Srbstvo sa Obrazom i zato smo: (...) Za srpsku stalešku sabornost umesto judeomasonske demokratije (...)” (<http://www.srbaskiobraz.org/nacela/smernice.html>, web-stranica posećena 01. 12. 2002. god.).

U sličnom maniru, *Obraz* vidi budućnost Srbije: “...Srbsko nacionalno pitanje danas glasi: hoće li Srba uopšte biti ili ćemo nestati mučki pobijeni od Šiptara, poturica i ustaša i izginuti od judeomasonskih NATO ubica? Hoće li Srba uopšte biti ili ćemo u ime demokratije i takozvanih ljudskih prava nestati udavljeni u septičkoj jami Soroševog otvorenog društva i Novog svetskog poretka?...” (<http://www.srbaskiobraz.org/nacela/osnnacela.html>, web-stranica posećena 01. 12. 2002.).

Sajt www.compuserb.com, prema rečima svog osnivača, izvesnog Borisa Pribicha, “otkriva patnju našeg (srpskog-prim. S. R.) naroda i nepravdu osnovanu na lažima svetskih medija: (...) Kad sam počeo istragu uvideo sam da su američki mediji i vlada pod kontrolom Jevreja i da su oni ti koji su uvodili rezolucije za NATO agresiju na Srbe u bivšoj Jugoslaviji. Srbi u izbegličkim logorima su prikazivani kao Muslimani u srpskim logorima, mrtvi Srbi kao Hrvati koje su Srbi pobili, itd. I sve to od strane Jevreja moćnika dok Jevreji u Srbiji govore o vekovnom prijateljstvu...” (<http://www.compuserb.com/nekigov.htm>, web-stranica posećena 12. 04. 2003.).

Posetiocima sajta su dostupni mnogobrojni tekstovi o navodnim “jevrejskim zaverama”: “1933. Jevreji su se zaverili protiv Nemaca i izazvali II svetski rat, 1990. Jevreji su se zaverili protiv Iračana i izazvali Pustinjsku Oluju, 1999. Jevreji su skovali zaveru i izazvali NATO bombardovanje Srba u Srbiji. (...) Tokom 2000. godine Jevreji vode i finansiraju srpsku opoziciju. Jedan od lidera je Ivan Marović kome je dodeljena stipendija u SAD od strane Jevrejina Soroša. Ovaj krvožedni Jevrejin ima zadatak da započne građanski rat u Srbiji i prolije još srpske krvi...” (prim. prev. S. R.). (<http://www.compuserb.com/SDL/oppostn.htm>, web-stranica posećena 12.04.2003. god.).

Vredi napomenuti da se na sajtu nalazi i antisemitski tekst koji predstavlja odlomak iz brošure Vase Pelagića, *Vjerozakonsko učenje Talmuda ili ogledalo čivutskog poštenja* iz 1879. godine:

⁵ Reč je o ekstremnoj desničarskoj organizaciji koja u Srbiji od druge polovine, a naročito krajem 90-ih godina legalno deluje pod nazivom “Otačastveni pokret *Obraz*” (ili kraće “*Obraz*”) (upor.: Radenović, 2004: 29-30, 39).

“... Danas, kad se Čivuti sve više i više ugnježđuju ne samo po varošima, nego i po selima, neophodno je nužno za svaku porodicu svih pokrajina, gde Čivuta ima, da ovu knjižicu dobro pročita i upamti; jer ona je pravilno ogledalo Čivuta, iz kojeg se vidi da njima i sami božanstveni njihov zakon - “Talmud” nalaže da varaju, zakidaju, grabe, zalagivaju, panjkaju, mrze, upropašćuju, gule i ubijaju sve narode koji Čivuti nijesu...” (<http://www.compuserb.com/SDL/pelagtal/htm>, web-stranica posećena 12. 04. 2003).

Sajt www.stormfront.org ili Stormfront White Nationalist Community (u slobodnom prevodu: “Juriš napred za belu nacionalističku zajednicu” - prim. S. R.) okuplja u sajber-prostoru mnogobrojne virtuelne zajednice iz različitih delova sveta čiji članovi sebe identifikuju sa “rasno-svesnim” individuama ili “belim nacionalistima”. Teme koje predstavljaju okosnicu komunikacije na ovom sajtu biće ukratko izložene u okviru ilustracije dopisivanja članova sajber-zajednice Stormfront Srbija, tj. korisnika Interneta iz Srbije, članova ove zajednice.

Na temu Hrišćanstvo i komunizam - jevrejski blizanci, očigledno je prisustvo rasizma u ideologiji koju zastupaju članovi ove virtuelne zajednice: “Ako uporedimo te dve sile (hrišćanstvo i komunizam - prim. S. R.), lako ćemo doći do zaključka da su veoma slične, a ne različite. U stvari, postoji toliko sličnosti u njihovim programima i filosofiji da nije teško prepoznati istog tvorca. To je međunarodna mreža Jevreja. Oni su smislili hrišćansku veru i ideologiju komunizma. (...) Ubeđuju nas da će doći vreme kad ćemo svi biti isti. To je strašna istina, jer Bela rasa će biti izjednačena sa krdima bednih robova, dok će svaki Jevrejin tada biti kralj. I hrišćanstvo i komunizam ne samo da propovedaju jednakost pojedinca, već i jednakost svih rasa, što je jedna podla laž kojom se vređa prirodni poredak. (...) Čvrsto sam uveren da Jevreji nikada ne bi uspeli da rašire doktrinu savremenog komunizma u čovečanstvu, koje dovoljno dugo pati, da nisu umekšali i sludeli Belu rasu lažnim ciljevima hrišćanstva. Zato je prvi cilj kreativizma da pobrkani um bele rase učvrsti i vrati na pravi put, kako bi se jevrejske podvale jednom zauvek uklonile sa lica zemlje” (<http://www.stormfront.org/hrišćanstvoikomunizam-jevrejskiblizanci.htm>, web-stranica posećena 23. 06. 2003).

“Za svakog rasno svesnog čoveka opšte poznata je stvar da hrišćanstvo i komunizam, i liberalizam i demokratija, pa čak i nacionalizam (čitaj: šovinizam) imaju svog zajedničkog tvorca (*pogodite koga* – S. R.)...” (<http://www.stormfront.org/hrišćanstvoikomunizam-jevrejskiblizanci.htm>, web-stranica posećena 21. 07. 2003).

Komunikacija u okviru ove virtuelne zajednice vodi se i na temu Pet jevrejskih knjiga, a članovi šalju tekstove slične sadržine u duhu “teorije zavere”: “Kao što smo videli iz prošlosti Bele i jevrejske rase, Jevreji su majstori obmane. (...) I dok danas Jevreji imaju kompletnu kontrolu nad propagandom i medijima: radijom, televizijom, filmovima, novinama, časopisima i td., oni su izuzetno predano

koristili propagandu čak i pre nego što su savremena sredstva bila izumljena. (...) Jevreji su reči i propagandu obilno i neumorno upotrebljavali u svoju korist, a na štetu belog čoveka. Oni su sa namerom napisali pet knjiga koje su imale katastrofalne posledice na istoriju čovečanstva, a posebno Bele rase. Tih pet knjiga su:

1) Stari zavet (...); 2) Novi zavet (...); 3) Talmud (...); 4) Protokoli sionskih mudraca (...); 5) Kapital i Komunistički manifest Karla Marksa. Ove knjige su osnova i program pretvaranja nejevrejskog sveta u jedan organizovani jevrejski radni logor za robove. Ovaj program već je sa uspehom sproveden u Rusiji, na Kubi, Kini i u desetini drugih zemalja koje su sada pod jevrejskom čizmom. (...) Dokle god Bela rasa ne može da se očisti od judeo-hrišćanstva i judeo-boljševizma, ne zaslužuje budućnost!!!” (<http://www.stormfront.org/petjevrejskihknjiga.htm>, web-stranica posećena 28. 06. 2003).

U okviru kompjuterske komunikacije članova ove virtuelne zajednice, pored već pominjanog teksta Vase Pelagića *Vjerozakonsko učenje Talmuda ili ogledalo čivutskog poštenja*, kruže i antisemitski tekst Lazara Prokića *Jevreji u Srbiji* iz 1941. godine i govori D. Ljotića i M. Nedića (<http://www.stormfront.org>, web-sajt posećen 01. 09. 2003).

Prema rečima osnivača, sajt www.komentar.co.yu predstavlja “glas desnice na Internetu”, odnosno “Internet glasilo srpskih nacionalista”, koji sadrži, pored svega ostalog (što se pojednostavljeno rečeno može nazvati pothranjivanjem ksenofobije i šovinizma), i šest tekstova pod nazivom “Jevrejsko pitanje”. Posetilac sajta najpre nailazi na otvoreno pismo izvesnog Milana Popovića Savezu jevrejskih opština pod nazivom Uterivanje antisemitizma ili zataškavanje srbofobije u kojem se, između ostalog ova organizacija optužuje za “izmišljanje antisemitizma”, za “sakrivanje istine o dešavanjima na Balkanu”, kao i za “hajku na srpske veličine poput Vladike Nikolaja Velimirovića, generala Milana Nedića, pa i Dimitrija Ljotića...” (<http://www.komentar.co.yu/pismosjo.html>, web-stranica posećena 16. 12. 2003). Pored više puta pominjanog teksta V. Pelagića, na sajtu se može naći tekst tradicionalnog antijudaističkog karaktera “Sin Božji i Jevreji” koji predstavlja odlomak iz knjige vladike N. Velimirovića *Nove besede pod gorom* (<http://www.komentar.co.yu/sinbozji.html>, web-stranica posećena 16. 12. 2003). Na ovom sajtu se nalaze i tekstovi izvesnog Stefana Branislavljevića: tekst pod nazivom “Osnove antijudaizma”, kao i tekst pod nazivom “Rabin Meir Kahana: sinteza judaizma i cionizma”, koji, u najmanju ruku, predstavljaju prilično sumnjive pokušaje navodne politikološke analize antijudaizma, antisemitizma, judaizma i cionizma (<http://www.komentar.co.yu/juda.html>, <http://www.komentar.co.yu/kahana.html>, web-stranice posećene 16. 12. 2003). Konačno, u virtuelnom sadržaju navedenog “Jevrejskog pitanja”, nalazi se i celokupno izdanje *Protokola sionskih mudraca* iz 1934. godine (u izdanju Patrioticusa), te na taj način ova biblija

antisemitizma dobija i svoju internetsku verziju (<http://www.komentar.co.yu>, web-sajt posećen 16. 12. 2003).

Zaključak

Iako je, kao što je već naznačeno, rano govoriti o većem uticaju internetske komunikacije na realni društveni život, pa u tom smislu i o eventualnom uticaju internetskog/virtuelnog antisemitizma na obim i intenzitet ispoljavanja različitih vidova antisemitizma u društvenoj stvarnosti, ne bi trebalo prevideti (latentnu) opasnost od internetskog antisemitizma, naročito u daljoj budućnosti kada (ako) kompjuterska komunikacija⁶ uđe u *mainstream*.

Ovaj vid antisemitizma se, svakako, ne sme prećutati, iako je iluzorno očekivati njegovo sankcionisanje na osnovu postojanja Zakona o suzbijanju nacionalne mržnje, s obzirom da je u Srbiji još uvek, u suprotnosti sa nesumnjivo započetim dugoročnim procesom političke, ekonomske i socijalne transformacije legalizovano pravo na iskazivanje antisemitskih stavova i štampanje antisemitske literature⁷ (detaljnije u: Radenović, 2004: 66).

Literatura

- Antonijević, Smiljana (1999), "Virtuelne zajednice i društveni odnosi na Internetu" u: *Sociologija*, Vol. LXI, br. 2: 187-200;
- Branisavljević, Stefan, Osnove antijudaizma, <http://www.komentar.co.yu/juda.html>;
- Branisavljević, Stefan, Rabin Meir Kahana: sinteza judaizma i cionizma, <http://www.komentar.co.yu/kahana.html>;
- Govori D. Ljotića i M. Nedića, <http://www.stormfront.org>;
- Hrišćanstvo i komunizam - jevrejski blizanci, <http://www.stormfront.org/hrišćanstvoikomunizam-jevrejskiblizanci.htm>;
- <http://sccentar.sf.org.ac.yu/istrazivanja.htm>;

⁶ S tim u vezi relevantno je pitanje koje postavlja A. Molnar zaključujući analizu nemačkog rasističkog nacionalizma: "Pitanje je samo da li je Hitlerov "pionirski pokušaj" vođenja rasnog kao manihejsko-apokaliptičnog rata doživeo krah usled "početničkih grešaka" i da li će u komunikacijski sve povezanim svetu neki naredni pokušaj imati više uspeha" (Molnar, 1997: 284).

⁷ Poslednja krivična prijava Saveza jevrejskih opština Jugoslavije (SJOJ) protiv štampanja *Protokola sionskih mudraca* je odbačena jula 2001. zbog "nepostojanja elemenata za gonjenje po službenoj dužnosti", te je tim činom zapravo legalizovano pravo na iskazivanje antisemitskih stavova i štampanje antisemitske literature u Srbiji (upor.: Radenović, 2004: 23, 40).

- Jews lead and finance Serbia's opposition, <http://www.compuserb.com/SDL/oppostn.htm>;
- Molnar, Aleksandar (1997), *Narod, nacija, rasa: istorijska izvorišta nacionalizma u Evropi*, Beograd: Beogradski krug, Akapit;
- Nielsen//NetRatings, Yu trend-Internet Marketing in Serbia and Montenegro, <http://www.yutrend.com>;
- Nikolić, Stanislav, Komentar - glas desnice na Internetu, <http://www.komentar.co.yu/onama.html>;
- Neki govore o vekovnom prijateljstvu dok nas njihovi moćnici utiru, <http://www.compuserb.com/nekigovhtm>;
- Osnovna načela, <http://www.srbskiobraz.org/nacela/osnnacela.html>;
- Osnovne smernice, <http://www.srbskiobraz.org/nacela/smernice.html>;
- Pelagić, Vasa, *Vjerozakonsko učenje Talmuda ili ogledalo čivutskog poštenja*, po nemačkom izradio Vasa Pelagić 1879., <http://www.compuserb.com/SDL/pelagtal.htm>;
- Pelagić, Vasa, *Vjerozakonsko učenje Talmuda ili ogledalo čivutskog poštenja*, <http://www.stormfront.org>;
- Pelagić, Vasa, *Vjerozakonsko učenje Talmuda ili ogledalo čivutskog poštenja*, <http://www.komentar.co.yu>;
- Pet jevrejskih knjiga, <http://www.stormfront.org/petjevrejskihknjiga.htm>;
- Popović, Milan, Otvoreno pismo savezu jevrejskih opština: uterivanje antisemitizma ili zataškavanje srbofobije, <http://www.komentar.co.yu/pismosjo.html>;
- Program nacionalnog vaspitanja, <http://www.srbskiobraz.org/nacela/vaspitanje.html>;
- Prokić, Lazar (1941), *Jevreji u Srbiji*, <http://www.stormfront.org/jevrejiusrbiji.htm>;
- Protokoli sionskih mudraca*, Patrioticus, Ko potkopava čovečanstvo, 1934, Protokoli skupova sionskih mudraca, izdao: Patrioticus, <http://www.komentar.co.yu>;
- Radenović, Sandra (2004), "Antisemitizam u Srbiji": diplomski rad, Beograd: Filozofski fakultet, Odeljenje za sociologiju;
- Sekelj, Laslo (1995a), *Vreme beščašća: ogledi o vladavini nacionalizma*, Beograd: AKADEMIA NOVA i Institut za evropske studije;
- Sekelj, Laslo (2002b), "Antisemitizam u Jugoslaviji od nastanka do drugog svetskog rata (1918-1941)", *Nova srpska politička misao*, Posebno izdanje br. 1 (2002): 75-92;
- Sekelj, Laslo (2002c), "Antisemitizam u S(F)R Jugoslaviji (1945-1991-2000)", *Nova srpska politička misao*, Posebno izdanje br. 1(2002): 93-115;
- Trifunović, Vladimir M., "Glas desnice-borilište u mreži", *Novo videlo*, broj 11, septembar/oktobar 2001, <http://www.komentar.co.yu/onama/html>
- Vladika Nikolaj Velimirović, Sin Božji i Jevreji, <http://www.komentar.co.yu/sinbozji.html>;